

УДК 331.572.4

Т.В. Решитько, канд. екон. наук

Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення

Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України

Проблема зайнятості сільської молоді

Стаття присвячена розгляду проблеми зайнятості сільської молоді та пошуку шляхів зменшення безробіття на селі. Вказано на головні причини скорочення чисельності селян, в т.ч. молоді, зайнятих в сільськогосподарських підприємствах і тенденції розвитку самостійної зайнятості на селі. Досліджено ситуацію на сільському молодіжному ринку праці та запропоновано основні напрями пом'якшення безробіття в сільській місцевості.

зайнятість сільської молоді, молодіжне сільське безробіття, молодіжний ринок праці

Проведення аграрної реформи в Україні спричинило значні негативні наслідки на зайнятість сільського населення. Постійно скорочується чисельність селян, які працюють в сільськогосподарських підприємствах. За період 2000-2007рр. середньооблікова чисельність працівників сільськогосподарських підприємств зменшилась з 2,5 млн. осіб до 779 тис. осіб або у 3,5 рази. У переважній більшості агропідприємства значно скоротили (або ж зовсім ліквідували) такі трудомісткі галузі, як тваринництво, птахівництво, овочівництво тощо, де потрібні значні затрати праці. Розвиток самостійної зайнятості на селі відбувається в основному за рахунок активізації її у неформальному секторі економіки, тобто в особистих селянських господарствах (ОСГ).

Особливе занепокоєння викликає проблема сільського молодіжного безробіття. Адже, майже 52 % всіх безробітних селян (за даними обстеження економічної активності населення за методологією МОП) складає молодь у віці 15-34 роки. Причому найвищим серед усіх вікових груп населення у 2007р був рівень безробіття молоді у віці 15-24р.-10,2 %. Ці та інші негативні явища сприяють загостренню соціальної напруги в сільській місцевості.

Дослідженнями проблем зайнятості мешканців села займається багато вчених економістів. Серед них І.Ф. Гнибіденко, В.С. Дієсперов, Т.М. Кір'ян, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, Т.П. Петрова, К.І. Якуба та інші. Проте проблема зайнятості сільської молоді залишається все ще недостатньо вивченою і потребує подальших досліджень.

Метою статті є вивчення стану і перспектив зайнятості сільської молоді в Україні та пошук шляхів зменшення безробіття в сільській місцевості.

Законодавство України щодо сприяння соціального становлення та розвитку молоді базується на Конституції України, Законах України „Про зайнятість населення”, „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, „Про охорону праці” та інших законодавчих і нормативно-правових актах, що гарантують молодим людям рівне як для всіх громадян право на працю.

„Молодь – це окрема соціально-демографічна група, яка відрізняється за сукупністю вікових характеристик, особливістю соціального становища та обумовлених тим чи іншим набором соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням в умовах певного суспільства” [1]. Вікові межі для молоді згідно з чинним законодавством складають – 14-35 років.

Кодекс законів про працю України передбачає прийом на роботу громадян у віці 16 років, допускається також прийняття на роботу дітей у віці 15 років за згодою одного з батьків та у віці 14 років – учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних закладів для виконання легких робіт, які не завдають шкоди здоров'ю у вільний від навчання час, також за згодою одного з батьків або особи, що їх замінює [2].

Дослідження показують, що питання зайнятості сільської молоді є надзвичайно важливим у соціально-економічному механізмі розвитку країни. Молоде населення займається трудовою діяльністю, що дає йому можливість розкрити себе як особистість та в більшості випадків є єдиним джерелом отримання коштів для існування. Разом з тим, задовольняється попит підприємств у найбільш мобільній робочій силі, озброєній сучасними фаховими знаннями, що сприяє економічному розвитку країни.

Сільський молодіжний ринок праці – специфічний, має власну динаміку розвитку. З одного боку, молодий вік підвищує шанси для зайнятості, адже молоді люди більш енергійні і ефективніше працюють на робочих місцях, а з іншого боку, мають низьку конкурентоспроможність через відсутність трудового та життєвого досвіду, часто не мають взагалі будь-якої професії (спеціальності), або ж такої, що користується попитом на ринку праці [3].

Система соціального захисту молоді передбачає певні гарантії з підвищення якості робочої сили, підвищення мотивації до легальної зайнятості, соціальний захист молодих працівників від безробіття. Держава піклується про молодь та надає їй соціальний захист при неможливості самостійного працевлаштування. Цю суспільну функцію виконує державна служба зайнятості, діяльність якої має відповідне нормативно-правове та фінансове забезпечення. Служба зайнятості допомагає тим молодим людям, які прагнуть реалізувати своє право на працю. Проводиться профнавчання безробітних за різними професіями та спеціальностями на базі навчальних закладів та через стажування безпосередньо на підприємствах, організаціях. Надається перевага профнавчанню з робітничих професій. Для забезпечення якісної підготовки фахівців використовуються інноваційні, гнучкі модульні технології. Навчання сільських безробітних здійснюється за програмами, що дають можливість їм зайнятися підприємницькою діяльністю.

Щорічно в Україні та регіонах складаються програми зайнятості населення. Проте, як показують дослідження, вони не охоплюють всього кола проблем працевлаштування сільської молоді, не враховують особливості та труднощі, що склалися на селі внаслідок економічної кризи.

Занепад українського села, низький рівень оплати праці та доходів в сільському господарстві, відсутність умов пристойного життя в сільській місцевості спричиняють той факт, що значна частина сільської молоді, навіть при наявності вакансій, мігрує у місто або за кордон заради більш престижних заробітків. Переважну більшість вибулих становлять, як правило, кваліфіковані кадри, зокрема трактористи-машиністи, водії, спеціалісти з ремонту сільськогосподарської техніки. Причому, серед вибулих з сільської місцевості чоловіків майже 80 % - це молоді люди, а серед жінок – понад 70%. Більше 40% випускників профтехучилищ, які приходять на виробництво, невдовзі його покидають.

Відтік кваліфікованої молоді з села призводить не тільки до погіршення структури трудових ресурсів, а й негативно позначається на результатах господарювання. Крім того, слід враховувати і матеріальний збиток, адже кошти, витрачені на підготовку кадрів для сільського господарства переходять в інші галузі [4, С.127].

І як наслідок цього та інших чинників економічної кризи в усіх сферах суспільства понад 1 млн. найактивніших сільських жителів знаходяться в пошуках роботи і перебувають поза межами своїх сільських родин. Є очевидним, що цей факт негативно впливає на морально - психологічний стан села і сільських родин.

Проблемними залишаються питання стимулювання розвитку підприємництва в сільській місцевості як основи створення мережі нових робочих місць для селян, залучення інвестицій тощо. Адже, як показує практичний досвід, селяни, в т. ч. молодь, психологічно ще не зовсім готові до започаткування власної справи. У них зберігається старий стереотип мислення стосовно того, що хтось за них вирішить ці питання та дасть їм робочі місця. Більшість мешканців села ще не наважуються започаткувати приватну підприємницьку діяльність.

Пропозицію робочої сили на ринку праці забезпечує економічно активне населення обох статей, що поділяється на зайнятих та безробітних (табл. 1). Чисельність економічно активної сільської молоді віком 15-34 роки у 2007 р. становила 2591,5 тис. осіб. Її питома вага в загальній чисельності економічно активного населення склала 37,2 %.

Таблиця 1 - Показники економічної активності сільського населення України за віковими групами у 2007 р.

Показник	Економічно активне сільське населення			Економічно неактивне сільське населення	Рівень економічної активності, %	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %
	Всього	у тому числі					
		зайняті	безробітні				
1	2	3	4	5	6	7	8
Всього	6974,4	6595,0	379,4	3745,4	65,1	61,5	5,4
у тому числі за віковими групами:							
15-24 роки	1041,2	935,0	106,2	1171,3	47,1	42,3	10,2
25-29 років	750,6	704,0	46,6	195,3	79,4	74,4	6,2
30-34 років	799,7	755,7	44,0	164,2	83,0	78,4	5,5
35-39 років	817,4	770,0	47,4	138,3	85,5	80,6	5,8
40-49 років	1708,3	1624,2	84,1	339,9	83,4	79,3	4,9
50-59 років	1179,9	1128,8	51,1	563,6	67,7	64,7	4,3
60-70 років	677,3	677,3	0,0	1172,8	36,6	36,6	0,0
працездатного віку	6091,7	5712,3	379,4	2337,1	72,3	67,8	6,2
старше працездатного віку	882,7	882,7	0,0	1408,3	38,5	38,5	0,0

Частка молоді серед економічно активного сільського населення є високою, оскільки в сільській місцевості молодь рано виходить на ринок праці. Рівень економічної активності сільської молоді у віці 15-24 роки складав 47,1 %, 25-29 років – 79,4 %, 30-34 роки – 83,0 % [5]. Низький рівень економічної активності молоді у віці

15-24 роки є закономірним, оскільки для цієї вікової групи набагато важливіше навчатися, ніж працювати. Рівень економічної активності осіб 25-34 роки значно вищий, це пояснюється тим, що в цих вікових групах молоді мешканці села вже здобули професійну освіту й активно займаються економічною діяльністю.

Аналіз показників зайнятості показує, в якій мірі сільська молодь затребувана на ринку праці. Питома вага молоді в загальній чисельності зайнятих селян становить 36,3 %. Обсяги зайнятості молодих селян відрізняються за віковими групами. Рівень зайнятості мешканців села у віці 15-24 роки становить – 42,3 %, 25-29 років – 74,4 %, 30-34 роки – 76,4 %, тобто молодь віком 25-34 роки значно більше залучена до економічної діяльності. Перевищення рівня економічної активності над рівнем зайнятості свідчить про наявність надлишкової молодіжної робочої сили на сільському ринку праці.

Як показують дослідження, ситуація з молодіжною зайнятістю на селі є надзвичайно складною. Кількість безробітної сільської молоді у 2007 р. складала 196,8 тис. осіб, тобто майже 52 % всієї кількості безробітних мешканців села (табл.2).

Таблиця 2 - Чисельність безробітного сільського населення України за віковими групами у 2001 – 2007 рр.

Показник	Рік	Безробітне населення у віці 15-70 років	у тому числі за віковими групами (років)							Працездатного віку	Старше працездатного віку
			15-24	25-29	30-34	35-39	40-49	50-59	60-70		
Чисельність безробітного сільського населення, тис. осіб	2001	471,2	144,0	69,9	64,4	61,1	90,1	41,4	0,3	470,7	0,5
	2002	419,3	133,0	53,6	54,5	51,8	90,3	36,0	0,1	418,9	0,4
	2003	456,0	122,8	58,3	64,1	58,5	105,8	46,3	0,2	455,3	0,7
	2004	560,7	127,0	77,8	68,9	73,3	145,9	67,3	0,5	557,5	3,2
	2005	400,9	107,3	47,8	51,9	53,4	94,9	44,9	0,7	399,6	1,3
	2006	401,5	101,7	50,4	50,7	49,3	98,4	50,8	0,2	401,3	0,2
	2007	379,4	106,2	46,6	44,0	47,4	84,1	51,1	0,0	379,4	0,0
Рівень безробіття сільського населення, %	2001	7,0	16,4	8,5	7,6	6,8	5,2	4,1	0,1	7,8	0,1
	2002	6,3	15,0	6,7	6,5	5,9	5,1	3,6	0,0	7,0	0,1
	2003	7,0	14,3	7,4	7,6	6,9	6,0	4,7	0,0	7,7	0,1
	2004	8,4	13,9	9,9	8,5	8,8	8,3	6,4	0,1	9,3	0,5
	2005	5,7	11,1	6,3	6,4	6,5	5,4	4,0	0,1	6,6	0,1
	2006	5,8	10,1	6,7	6,3	6,1	5,7	4,4	0,0	6,6	0,0
	2007	5,4	10,2	6,2	5,5	5,8	4,9	4,3	0,0	6,2	0,0

Рівень безробіття селян віком 15-24 роки був найвищий – 10,2 %, оскільки у цьому віці багато молодих людей шукають роботу після закінчення професійної освіти. Вищим, ніж у сільського населення в цілому, був рівень безробіття у вікових групах 25-29 років (6,2 проти 5,4 %), 30-34 роки (5,5 проти 5,4 %). Ці показники свідчать про значний ресурс молоді робочої сили та проблеми у працевлаштуванні сільської молоді.

Молодь є особливою соціально-економічною групою населення, яка потребує додаткових заходів підтримки на ринку праці. Причини економічної неактивності сільської молоді значною мірою відрізняються від решти сільського населення. Серед молоді 15-24 роки у 2007 році основною причиною неучасті в ринку праці було навчання (73,7 %). Інші причини для неї малозначущі. Разом з тим, 1,6 % молодих людей цієї вікової групи уже зневірилися у пошуках роботи. Основною причиною економічної неактивності вікової групи 25-29 років була зайнятість у домогосподарстві (63,6 %), що пов'язано із створенням у цьому віці сім'ї та народженням дітей. Частка зневірених знайти роботу складала 4,8 %.

Схожу ситуацію спостерігаємо для сільської молоді у віці 30-34 роки. Головною причиною економічної неактивності сільської молоді цієї вікової групи була зайнятість у домогосподарстві (57,2 %), 7,0 % складала зневірені у можливості знайти роботу. Аналогічні тенденції продовжували мати місце на молодіжному сільському ринку праці у 2008р [6].

Не знаходячи роботи у формальному секторі економіки, сільська молодь поповнює сферу неформальної зайнятості, або ж стає на шлях дармоїдства, алкоголізму, наркоманії, проституції, шахрайства тощо. Негативний стан зайнятості серед сільської молоді, яка вперше приступає до трудової діяльності, являє собою істотну державну проблему.

Закон України „Про забезпечення молоді, яка отримала вищу освіту або професійно-технічну освіту першим робочим місцем з наданням дотацій роботодавцю” (2004 р.) значно підвищив мотивацію керівників підприємств до працевлаштування на своїх підприємствах молодих спеціалістів. Постановою Кабінету Міністрів України від 19.03.2008 р. № 223 затверджено перелік професій (спеціальностей), згідно з яким надаватиметься дотація роботодавцям, які забезпечать першим робочим місцем випускників вищих навчальних закладів та ПТУ. Це, безумовно, сприятиме підвищенню зайнятості сільської молоді, проте для істотного зменшення чисельності безробітних на селі лише цих заходів, на наш погляд, буде недостатньою.

Підсумовуючи аналіз причин безробіття та економічної неактивності сільської молоді, бачимо, що на молодіжному сільському ринку праці існують серйозні проблеми. Пошуки роботи потребують тривалого часу, і значна частина молоді вже встигла зневірившись у пошуках роботи. Таким чином, молодіжний сегмент ринку праці погіршує і без того складну ситуацію у соціально-економічному механізмі розвитку країни.

Соціальна підтримка входження сільської молоді до трудової діяльності, її правовий захист, підвищення економічної активності та конкурентоспроможності на ринку праці, мотивація до продуктивної легальної зайнятості, зниження рівня та тривалості безробіття повинні стати головними напрямками державної молодіжної політики зайнятості в сільській місцевості України.

Отже, пошук шляхів вирішення всього комплексу завдань із зменшення сільського безробіття, в тому числі серед молоді, є сьогодні нагальною проблемою. Її складність пояснюється тим, що більшість питань, які при цьому необхідно вирішувати є наскільки незвичайними і складними для сільського населення, що в багатьох випадках підходи до їх розв'язання тільки окреслюються. Ще до кінця не вирішені

питання щодо підвищення ролі і відповідальності органів місцевої влади та місцевого самоврядування за стан зайнятості селян, особливо молоді, їх координуючої та організуючої ролі у формуванні продуктивних сил на селі в умовах фінансово-економічної кризи в Україні. Тому дослідження проблем зайнятості молоді, пошуку шляхів пом'якшення безробіття в сільській місцевості й надалі стоятиме надзвичайно гостро.

Список літератури

1. Перепелиця М.П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, Укр. Центр Політичного менеджменту, 2001. – 12 с.
2. Кодекс законів про працю України/ Кодекси України: В 2 Т. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Т.2. – С. 19.
3. Корчун М. Шляхи підвищення економічної активності та зайнятості молоді на ринку праці України// Україна: аспекти праці. – 2008. - №1. – С. 35-39.
4. Рябоконт В.П. Професійно – кваліфікаційна структура робочої сили на селі // Економіка АПК. – 2009. - № 1. - С. 124-128.
5. Економічна активність населення України 2007. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2008. – 224 с.
6. Звіт про НДР „Перспективи зайнятості сільського населення, зокрема молоді, в умовах фінансово-економічної кризи” (Проміжний) – К.: НДІ праці і зайнятості населення, 2009. – 23 с.

Т. Решитько

Проблема занятости сельской молодежи

Статья посвящена рассмотрению проблем занятости сельской молодежи и поиска путей уменьшения безработицы на селе. Указаны главные причины сокращения численности сельских жителей, в том числе молодежи, занятых в сельскохозяйственных предприятиях и тенденции развития самостоятельной занятости на селе. Исследована ситуация на сельском молодежном рынке труда, предложены основные направления смягчения безработицы в сельской местности.

Т. Reshytko

The problem of country youth employment

Article is devoted consideration of problems of employment of rural youth and search of ways of reduction of unemployment on village. The main reasons of reduction of number of countrymen, including the youth, occupied in the agricultural enterprises and the tendency of development of independent employment on village are specified. The situation on a rural youth labour market is investigated the basic directions of softening of unemployment in a countryside are offered

Одержано 05.10.09